

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 9026-07-17

ת"ע 9035-07-17

תאריך 06.11.18

בפני כב' השופטת שפרה גליק

התובעים:

1. ח.נ.

2. ע.ע.

3. י.נ.ד

4. א.מ.

5. מ.ד.

6. מ.ד.

7. א.נ.

8. א.נ.

על ידי ב"כ עו"ד קראוס ועו"ד אלזם

נגד

א.א.א.

הנתבע:

על ידי ב"כ עו"ד פשה אלון ועו"ד סופיר

ספרות:

[שמואל שילה, פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 \(כרך א, 1992\)](#)[א' ברק, פרשנות במשפט, כרך ה, פרשנות הצוואה \(תשס"א\)](#)

חקיקה שאוזכרה:

[חוק הירושה, תשכ"ה-1965: \(סע' 25, 25' א'\) 30, 26, \(א35\),](#)[חוק בית המשפט לענייני משפחה, תשנ"ה-1995: \(סע' 8' א'\)](#)

מיני-רציו:

* לעמדת השופטת ש' גליק ניתן להכיר בצוואה משותפת שאינה הדדית כאשר ההתייחסות תהיה (חרף המסמך האחד) אל כל מצווה בנפרד. בנסיבות ביהמ"ש דוחה את טעמי ההתנגדות ומורה על קיום צוואת המנוחה. ואולם, כיוון שמדובר בצוואה משותפת ושני המנוחים הצהירו כי הרכוש משותף לשניהם, הרי מאחר ואנו דנים בצוואת המנוחה בלבד, הרי כל שיעור שננקב בצוואה, יקוים בחציו בלבד.

* ירושה – צוואה – תוקפה

* ירושה – צוואה – פגמים

* ירושה – צוואה – כשרות לצוות

* ירושה – צוואה – השפעה בלתי הוגנת

תביעה לקיום צוואת מנוחה, והתנגדות לה. צוואת המנוחה, נחתמה כצוואה משותפת (שאינה הדדית) יחד עם בעלה המנוח בפני נוטריון. בצוואה המשותפת, הצהירו שני המנוחים כי הרכוש משותף להם וכי כל אחד מהם נותן במתנה גמורה את נכסיו למוטבים עפ"י הצוואה שעה לפני מותו. ואולם כלל חלוקת הנכסים בפועל יהיה רק לאחר הסתלקות שניהם. המנוח נפטר לפני המנוחה ובינתיים נפטר גם הנוטריון בפניו נחתמה הצוואה.

ביהמ"ש לענייני משפחה מורה על קיום הצוואה ודחיית ההתנגדות מהטעמים הבאים:

בין מלומדי המשפט נפלה מחלוקת בין פרופסור טרסקי הסבור שאין במשפט בישראל הכרה באינסטיטוט של צוואה משותפת (שאינה הדדית) ולעומתו פרופסור שילה סבור שניתן להכיר בצוואה משותפת. בין שתי הגישות השופט גליק מאמצת את גישת פרופסור שילה שהיא גישה "ליברלית" יותר, העולה בקנה אחד עם הפרשנות המהותית (ולא הצורנית) לדיני צוואות. ואולם היא מוצאת לציין כי לא מצאה בפסיקה התייחסות לצוואות משותפות, שאינן הדדיות.

הנה כי כן, בפנינו צוואה משותפת, שאינה הדדית במסמך אחד, כאשר ההתייחסות תהיה (חרף המסמך האחד) אל כל מצווה בנפרד.

העומדת לצוואה חזקת כשרותה (מבחינת המנוחה)? לכאורה, עומדת לצוואה חזקת כשרותה. בצוואה נפלו שגיאות שאינן מהותיות, כמו שימוש בלשון נקבה במקום זכר וכיוצא ב, כל אלה תיקונים הניתנים לתיקון על פי סעיף 25 לחוק הירושה וביהמ"ש אכן מורה בסוף פסה"ד על תיקונים אלו לאחר שביהמ"ש שוכנע כי הצוואה אכן משקפת את רצון המנוחה. כ"כ, כיוון שהמדובר בצוואה משותפת, ושני המנוחים הצהירו כי הרכוש משותף לשניהם, הרי מאחר ואנו דנים בצוואת המנוחה בלבד, הרי כל שיעור שננקב בצוואה, יקום בחציו בלבד; בכל הנוגע לכך שהצוואה מנוסחת בלשון של מתנה "שעה אחת לפני מותנו", מעין ניסוח של "מתנת הבריא" – זו ככל הנראה צורת התבטאות שאינה משנה את העובדה שהמדובר בצוואה.

הטענה בדבר העדר כשרות: כידוע, סעיף 26 לחוק הירושה קובע כי צוואה שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה בטלה. הכללים בעניין זה פורטו בפסיקה ע"פ שלושה רכיבים עיקריים: מודעות המצווה לעובדה שהוא עורך צוואה, ידיעתו בדבר היקף רכושו ויורשיו, מודעות באשר לתוצאות עריכת הצוואה על יורשיו. עוד קבעה הפסיקה כי על המצווה להיות בדעה צלולה, ולפרש נכונה את המציאות הסובבת אותו, ראשו, דעתו משוחררת מלחצי נפש חולניים, תעתועי דמיון ומחשבות שווא. במקרה דנא, ביהמ"ש מאמץ את מסקנת המומחה כי במועד עריכת הצוואה המנוחה לא היה למנוחה ליקוי קוגניטיבי משמעותי ודוחה את הטענה לחוסר כשירות המנוחה.

הטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת נדחתה הן מחמת הרחבת חזית אסורה והן לגופו של עניין, לאחר בחינת התשתית הראייתית בראי מבחני הפסיקה הידועים שנקבעו בפרשת מרום.

כן לא נמצא יסוד לטענה בדבר מעורבות אחד הנהנים בעריכת הצוואה כמו גם בטענה בדבר חוסר תום לב ובכלל "חוסר תום לב" אינו נימוק לביטול הצוואה.

משאין לביהמ"ש ספק כי צוואת המנוחה משקפת את רצונה, ביהמ"ש מורה כאמור על תיקון הטעויות שנפלו בצוואה. בכפוף לכך, ביהמ"ש מורה על קיום צוואת המנוחה ודחיית ההתנגדות לה.

פסק דין

עניינו של פסק הדין הוא הכרעה בתביעה לקיום צוואת מנוחה, והתנגדות לה.

הרקע ותמצית הטענות:

1. המנוחה ש.נ.ז"ל, נשאה ת.ז. ונפטרה ביום בהיותה בת 98 שנה. (להלן: **"המנוחה"**).
2. המנוחה השאירה אחריה צוואה נוטריונית מיום 7/5/00 עליה חתמה יחד עם בעלה המנוח לפני הנוטריון אברהם נגר.
3. בנה של המנוחה, התובע 1, שהיה יורש על פי צוואתה, הגיש תובענה לקיום צוואתה (ת"ע 9026-07-18) ואילו נכדה של המנוחה, הוא הנתבע הגיש התנגדות לצוואה (ת"ע 9035-07-18).
4. הנתבע שהוא נכדה של המנוחה, טען בהתנגדותו כי המנוחה (וגם בעלה המנוח) היו תלויים בכל עניני הכספים בבן אחותה של המנוחה, רו"ח ע.ע.
5. לטענת הנתבע, בצוואה, מנושלת הנתבעת- הבת ר', ותחת זאת חלקה מועבר לילדיה ולא ברור מדוע הופלו לרעה רק בניה של... והם הוגבלו בצוואה **"לרכישת דירה לכל אחת מהן"**, הדבר תמוה, כיצד כתוב בצוואה **"שני בניה"** בשעה שיש לה בת ובן, וגם כתוב **"לכל אחת מהן"**.
6. הנתבע טען כי מן הטעויות שעולות מן הצוואה, נראה כי הצוואה כלל לא הוקראה למנוחה.
7. הנתבע הוסיף וטען כי אין כל הגיון כי המנוחים מיוזמתם יבחרו דווקא בשירותיו של נוטריון מכפר סבא, בשעה שהם מתגוררים ב..., וערכו צוואה קודמת בפני עו"ד ב..., בסמוך למקום מגוריהם. ומשנה תוקף יש לדברים כאשר למנוחים לא היה רכב, והמנוח אף היה מרותק לכיסא גלגלים.
8. הנתבע הוסיף וטען כי הנוטריון שהחתים את המנוחים על הצוואה, הוא בעצמו היה **"יקיר"** עמותת **"..."** ויש לראות בו בעל אינטרס אישי בהחתמת המנוחים על הצוואה.
9. הנתבע הוסיף וטען להעדר כשירות המנוחה, והעדר צלילות ומודעות.
10. עוד טען הנתבע כי רו"ח ע.ע לקח חלק פעיל בעריכת הצוואה או ערך הצוואה בעצמו, גם מטעם זה בטלה הצוואה.
11. בכתב תשובתם הכחישו התובעים את טענת הנתבע בהתנגדות, וטענו כי ההתנגדות **"גובלת בעזות מצח, בשקרים, בהאשמות, השערות וספקולציות פרועות"**.
12. לטענתם של התובעים הנתבע לא טען (בצורה מפורשת) כנגד כשירות המנוחה, אלא בעיקר כלפי כשירות המנוח. והמנוחה, שבעלה נפטר ביולי 2002 וכל עיזבון בעלה המנוח היה שייך לה, הייתה ראשית לעשות בעיזבונה בהתאם לרצונה והסכמות שהיו לה עם בעלה המנוח.
13. לטענת התובעים יש לדחות את התנגדות הנתבע כנגד צוואת המנוחה.

14. התובעים הוסיפו כי ביום 16/8/16 התכנסו כל היורשים בביתה של המנוחה, התכנסות אליה הזמין רו"ח ע., ועו"ד דגנית הכהן, בתו של הנוטריון שבפניו נערכה הצוואה, הקריאה את הצוואה. אף אחד לא הביע התנגדות.
15. התובעים כפרו בכל טענת המתנגדים ובקשו לדחות את ההתנגדות.
16. להשלמת הרקע, אציין כי ביום 12/12/17 מיניתי מומחה מטעם בית המשפט, את **פרופסור שלמה נוי** (להלן: "**המומחה**") כדי שייתן לי חוות דעת אם המנוחה הייתה כשירה בעת חתימתה על הצוואה.

מבוא דיוני:

17. התובענה לקיום צוואת המנוחה (כזכור הצוואה היא מיום - 7/5/2000) הוגשה לבית המשפט ביום- 4/7/17. מיד כאשר נותב התיק לשמיעה בפני נקבע קדם משפט ביום- 12/12/17, ובדיון ראשון זה נקבע התיק להוכחות. מתוך רישומי התיקים ברור כי הבקשה לקיום צוואת המנוחה הוגשה לרשם לענייני ירושות ביום - 21/9/16.
18. רק ב- 16/8/18 הועברה לבית המשפט הבקשה לקיום צוואת המנוח (ת"ע 37140-08-18) והוגש לרשם הירושות (מתוך רישומי התיק) ב- 27/12/17 היינו הבקשה לקיום צוואת המנוח הוגשה שנה ושלושה חודשים לאחר הגשת הבקשה לקיום צוואת המנוחה.
19. לא אוכל לומר אם אכן "**ההשהיה**" הנטענת בהגשת התובענות, נעשתה במכוון, או כפי שטוען הנתבע בחוסר תום לב, אך בוודאי שהיא מעוררת קושי של ממש, נוכח אילוצי המערכת ובין היתר, העובדה שלאחר קביעת התובענה לקיום צוואת המנוחה, הפסקתי לקבל תיקים חדשים (נוכח פרישתי הצפויה) ולפיכך התובענה של קיום צוואת המנוח נקבעה בפני מותב אחר.
20. הקושי האמור לעיל אף מתגבר נוכח העובדה שמדובר בצוואה משותפת, שנעשתה באותו מסמך, היינו לא צוואה הדדית בה מוריש מצווה אחד למשנהו, אלא צוואה משותפת שנעשתה על פני מסמך אחד. בהמשך פסק הדין אתייחס אפוא, גם לכך.
21. מפי הנתבע נשמעה טענה, כי התובעים נהגו בחוסר תום לב, כיוון –שלכאורה- הסתירו הצוואה מאז מות המנוח ועד מות המנוחה, בעניין תום הלב אדון בפרק נפרד, ואולם אומר כבר עתה כי בצוואה קיים סעיף 3 הקובע לאמור:

"כל אחד מאתנו נותן במתנה גמורה, את נכסיו למוטבים על פי שטר זה, שעה אחת לפני מותנו ואף על פי שלמוטבים על פי שטר זה, תהיה בעלות וזכאות על הנכסים שעה אחת לפני מות כל אחד מאתנו, הרי חלוקת הנכסים והשימוש בהם בפועל יהיו רק לאחר הסתלקות שנינו ואף יורש לא יהיה רשאי לשנות מהצוואה ולדרוש מימוש בטרם עת....".

לטעמי, לסעיף זה אין נפקות אך הדבר אינו רלוונטי שכן ממילא שני המנוחים הלכו לעולמם, עם זאת יתכן שכאן טמונה התשובה לטענת חוסר תום הלב, אם התובעים קראו את הצוואה כפשוטה, ולכן לכאורה לא הגישו הצוואה לקיום עד מות שני המנוחים.

דיון

הצוואה

22. צוואת המנוחה, נחתמה כצוואה משותפת יחד עם המנוח בתאריך 7/5/2000 בפני הנוטריון **אברהם נגר ז"ל** שבינתיים גם הוא הלך לעולמו.

23. לנוחות ההתמצאות, אצטט להלן חלקים רלוונטיים מן הצוואה.

"שטר צוואה ומתנה"

1. **בהיות ואין אדם יודע קיצו ועת פרדתו, החלטנו אנו הח"מ מ.נ. ת"ז ש.נ. ת"ז, כולנו ביחד וכ"א לחוד, מרחוב, היום בתאריך 7/5/00 בכפר סבא, בהיותנו בדעה צלולה וברצון חופשי וגמור, לתת נכסינו ממוטבים עפ"י שטר זה כדלקמן:**
2. **הננו מצהירים בזאת, שבמהלך כל שנות חיינו המשותפים, היינו כאיש ואישה השותפים בכל מכל כל, ולפיכך כל הנכסים שיש לנו, מקרקעין או מיטלטלין, כספים וניירות ערך, בין במוחזק בין בראוי בין הקיימים ובין העתידיים להיות, בכולם יש לכל אחד מאתנו בעלות של 50%.**
- ...
7. **למוטבים עפ"י שטר זה, בנינו ובנותינו, ונכדינו המפורטים להלן: ח.נ. ת"ז ... י.נ. ד. ת"ז ... ילדיו של א.נ. ת"ז ..., בחלקים שווים בניהם, א.נ. ת"ז ... לכל אחד מהם אנחנו נותנים במתנה גמורה שעה לפני מותנו 13% מנכסינו.**
- כן אנו מצוים, כי כשם שאת חלקו של בנו א. ציוונו לילדיו לעיל, כן אנו מצוים את חלקה של בתנו ר. א לשני בניה שהם א. ה.א. ת"ז ... ב. א.א. ת"ז ... לכל אחת מהן אנו נותנים במתנה שעה אחת לפני מותנו סך של 6.5% מנכסינו ובלבד שמתנה זו תושקע אך ורק לצורך רכישת דירה לכל אחת מהן, לפיכך יהיה על הנאמן, מר ע.ע, להפריש מתנה זו רק כתשלום בפועל לעסקת רכישת דירה שכל אחת מהן תבצע עבור עצמה, ולא דבר אחר זולת זאת. כלל סך הכל הניתן מנכסינו על פי סעיף זה הוא 65%.**
8. **הננו מצהירים שהחנות שב.. היא, אביזריה ותכולתה שייכת בחציה לנו ובחציה לבנו ח.נ. לפיכך אנו נותנים במתנה גמורה שעה אחת לפני מותנו את חלקנו בחנות, באביזריה ותכולתה לבנו ח.נ. ת"ז ... על**

- חשבון חלקו במתנה הניתנת לו עפ"י שטר זה, בשיעור של 13% כאמור בסעיף 7.
- הערכת מחצית, חלקינו תעשה ע"י שמאי מקרקעין מוסמך שימונה ע"י הנאמן מר ע.ע.
9. הואיל וכל חיינו עמלנו ויגענו וברצוננו לזכות בחיי נצח, בבחינת קרן קיימת לעולם הבא, לפיכך הננו נותנים במתנה גמורה, שעה אחת לפני מותנו, 25% מכל נכסינו שישנם ושיהיו לעמותת ".... מס העמותה...."
11. 4% מנכסינו והוא קרן גמילות חסידים למתן הלוואות ופרסי הצטיינות ומענקים לנזקקים בני תורה מבני עדתנו. קרן זו תישא את שמנו ותנוהל ע"י עמותת "...." וע"י הנאמן מר ע.ע.
12. הואיל והנאמן מר ע.ע, עמד לימינו וסייע לנו שנים רבות בייעוץ ובענייני כספים, בניהול חשבונות ולא קיבל שכר טרחה, וכן עתיד הוא להשקיע זמן רב וממושך לביצוע שטר זה והוצאתו לפועל, אנו מפרישים כבר כעת 6% מנכסינו שיהיו שכר טרחתו ונותנים לו במתנה גמורה.

(-)

(-)

24. בין מלומדי המשפט נפלה מחלוקת בין **פרופסור טדסקי** הסבור שאין במשפט בישראל הכרה באינסטיטוט של צוואה משותפת (שאינה הדדית) ראה **עיוני משפט ו' "צוואה משותפת"** עמוד 662, 668, ולעומתו **פרופסור שילה** סבור שניתן להכיר בצוואה משותפת, ראה ספרו של **פרופסור שילה "פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה 1965"**, הוצאת "נבו", כרך 1 עמוד 256. כן ראה דברי **פרופסור שילה** בעמוד 325.

להלן אצטט מתוך דבריו של **פרופ' טדסקי** במאמרו הנ"ל בעמוד 669 :

" הצוואה המשותפת (של בני זוג במיוחד) נתקבלה ברצון, בימי הביניים בארצות הגרמניות ועודנה קיימת ברוב שיטות המשפט שינקו מהמסורת הגרמנית. היא מתאימה לשיתוף בני הזוג במיוחד לשיתופם בצורת " היד המקובצת" האופייני להשקפת המשפט הגרמני, המקורית באפשרה לצוות במשותף על בעלות משותפת. צוואה כזו היא גם מוסד מקורב למוסד אחר האופייני למוסד הגרמני, הסכמי הירושה, שאין לקבוע גבול מדויק בינה לביניהם"

וכן בעמוד 670 :

" בישראל אין שיתוף בני הזוג ההסדר על פי דין, והוא זר למסורת היהודית כפי שהוא זר למסורת הרומאים. אמנם הוא די נפוץ היום על יסוד הסכמה מפעם לפעם מפורשת או מכללא. אך אין זו סיבה מספקת כדי לייחס **לחוק הירושה** את הכוונה לאפשר לבני

הזוג צוואה משותפת, ואף לא לראות את זאת כרצויה – ביחוד כאשר מדובר בשיתוף שלפיו לכל אחד מן המשתתפים יש חלק יחסי מסוים ולא ב"יד מקובצת"

25. בין שתי הגישות אני מאמצת את גישת פרופסור שילה, שהיא גישה "ליברלית" יותר, העולה בקנה אחד עם הפרשנות המהותית (ולא הצורנית) לדיני צוואת בכלל וגם עקב העובדה שפסיקת בתי המשפט למשפחה אם כי רוב פסיקה זו התייחס לצוואה הדדית, אשר באופן טבעי היא גם משותפת.

ראה: [ת"ע \(ת"א 110040/08 ע"ז המנוחה ב.פ. ז"ל נ' מ.ב. \(10/1/11\) \(פורסם במאגר "נבו"\)](#), [ת"ע \(כ"ס\) 2990/07 ד.ש נ' א.ב. \(21/4/10\) \(פורסם במאגר "נבו"\)](#), [ת"ע \(ת"א\) 44563-07-12 עז' המנוח ז.צ. נ' ש.ט. \(26/2/17\) \(פורסם במאגר "נבו"\)](#).

כמו כן ראה פסק דינו של כבוד השופט יצחק שילה מבית המשפט המחוזי בת"א [ת"ע 2150/74 בלה נדבי נ' משה נדבי ואח' \(12.12.76\) \(פורסם במאגר "נבו"\)](#) בו קבע כבוד השופט יצחק שילה כך:

"... נשאלת השאלה אם ניתן היה לכלול את שתי הצוואות של המוריש ושל הגב' נדבי באותו מסמך, דהיינו להעלותם על אותו גיליון נייר, התשובה לכך היא כי אין החוק אוסר לעשות זאת אולם תוקף ההוראות של כל אחד ואחד מן המצווים תלוי בשמירה קפדנית על דרישות החוק לגבי צוואות".

גם כבוד [הנשיא ברק כתב בספרו "פרשנות הצוואה"](#) הקובץ "פרשנות במשפט" כך: חמישי, עמוד 68-72:

"... לכאורה דינה של צוואה משותפת דומה לחוזה יותר מאשר לצוואה, הרצון המכריע המונח ביסודה, אינו הרצון המשותף של שני המצווים... ההסדר הקיים בכל הנוגע לצוואה המשותפת אינו מניח את הדעת..."

26. הנה כי כן, בפנינו צוואה משותפת, שאינה הדדית במסמך אחד, כאשר ההתייחסות תהיה (חרף המסמך האחד) אל כל מצווה בנפרד. אני רואה חובה לציין, כי לא מצאתי בפסיקה התייחסות לצוואות משותפות, שאינן הדדיות.

העומדת לצוואה חזקת כשרותה? (מבחינת המנוחה)

27. כאמור עניין לנו בצוואה משותפת וכל בדיקה תעשה אפוא בנפרד לגבי המנוחה, ולכשידונו בצוואה של המנוח, בנפרד לגביו.

28. לכאורה, עומדת לצוואה חזקת כשרותה. בכפוף להמשך הדיון בפסק דין זה כמובן.
29. בצוואה נפלו שגיאות שאינן מהותיות, כמו שימוש בלשון נקבה במקום זכר וכיוצ"ב, כל אלה תיקונים הניתנים לתיקון על פי [סעיף 25 לחוק הירושה](#) תשכ"ה-1965, וכן אעשה אם בסוף הדיון אתרשם שזו צוואה אמתית.
- שגיאות נוספות, (אם ניתן לקרוא להן כך) שהצוואה מנוסחת בלשון של מתנה "שעה אחת לפני מותנו", מעין ניסוח של "מתנת הבריא" – אך זו ככל הנראה צורת התבטאות שאינה משנה את העובדה שהמדובר בצוואה.
30. תיקון נוסף המתבקש, הוא תיקון הנדרש מאחר שהצוואה היא משותפת, ואני דנה כעת רק בצוואתה של המנוחה. נוכח הצהרות שני המנוחים כי הרכוש משותף להם (ראה האמור בסעיף 2 לצוואה, שצוטט לעיל), הרי מקום שהיה ציווי של 13% (למשל ראה סעיף 7) הרי עד כמה שדנים בצוואת המנוחה, הציווי והנה מחצית בלבד, כלומר 6.5% וכך הלאה.

הטענה בדבר העדר כשרות:

31. [סעיף 26 לחוק הירושה](#) תשכ"ה 1965 קובע:
- "כשרות לצוות"**
- צוואה שנעשתה ע"י קטין, או ע"י מי שהוכרז פסול-דין, או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטובה של צוואה בטלה."
32. הפסיקה הרבתה לעסוק בשאלה מה פירוש "להבחין בטיבה של צוואה". הכללים פורטו בפסיקה ע"פ שלושה רכיבים עיקריים: מודעות המצווה לעובדה שהוא עורך צוואה, ידיעתו בדבר היקף רכושו ויורשיו, מודעות באשר לתוצאות עריכת הצוואה על יורשיו.
- ראה: [ע"א 851/79 160/80 בנדל נ' בנדל, פ"ד ל"ה \(3\) 101 ו- ע"א 85/15 מזרחי נ' רו ואח', פ"ד מ"א \(4\) 454.](#)
33. עוד קבעה הפסיקה כי על המצווה להיות בדעה צלולה, ולפרש נכונה את המציאות הסובבת אותו, ראשו, דעתו משוחררת מלחצי נפש חולניים, תעתועי דמיון ומחשבות שווא.
- ראה: [ע"א 1212/91 קרן לב"י נ' בינשטוק פס"ד מ"ח \(2\) 7/05, ע"א 5185193 היועמ"ש נ' רינה מרום פ"ד מ"ט \(1\) 318: דנ"א 1516/95 מרום נ' היועמ"ש פ"ד נ"ב \(2\) 813.](#)
34. המומחה הגיש חוות דעתו ביום 14/10/18 ובין היתר נקבע בה כך:
- "לכן לסיכום חוות דעתי, ניתן לקבוע כי המנוחה סבלה מירידה קוגניטיבית הדרגתית במהלך השנים, שאובחנה לראשונה באופן ברור בשנת 2005. ניכר כי

מאז חלה החמרה הדרגתית לאורך השנים לאור העובדה שבשנת 2007 ציון MMSE היה 23, רמת הדמנציה הייתה קלה בשנה זו. המהלך הטבעי של דמנציה מסוג אלצהיימר הוא התדרדרות הדרגתית לאורך השנים, לכן סביר להניח שאם בשנת 2007 המחלה הייתה ברמה קלה בלבד, הרי שבשנת 2000 לא היה ליקוי קוגניטיבי משמעותי. אציין בנוסף כי לירידה הקוגניטיבית אצל המנוחה היה לעיתים מרכיב דכאוני, אולם כאמור לא מצאתי תיעוד לגבי מצב דכאוני משמעותי או ירידה קוגניטיבית משמעותית סביב המועד הנדון. לאור זאת ניתן לקבוע כי במועד הנדון הייתה המנוחה כשירה קוגניטיבית ונפשית לבצע פעולות משפטיות"

35. בחקירתו מיום 28/10/18 המומחה לא סתר את חוות דעתו, ולמעשה חוות הדעת נותרה איתנה על כנה, וזאת גם נוכח תשובות המומחה בחקירתו הנגדית.
36. למען האמת, גם טענת ההתנגדות בעניין כשרותה של המנוחה, נטענה בשפה רפה (רוב ההתנגדות מכוונת למנוח ולא למנוחה) ורק בסעיף 7.9 מדובר בשפה כללית "המנוחים לא היו צלולים בעת חתימתם עליה"
37. סיכומה של נקודה זו- אני דוחה את הטענה לחוסר כשירות המנוחה.

הטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת:

38. בסיכומיו, טען הנתבע להשפעה בלתי הוגנת, ואולם עיון בהתנגדות לצוואת המנוחה (ת"ע [9035-07-17](#)) [פורסם בנבו] מצביע על כך כי נימוק התנגדות זו לא נכלל בכתב טענותיו של הנתבע, בנימוקי התנגדותו של הנתבע נכלל רק הטענות של העדר כשירות, וטענה נוספת הייתה של "תלות" של המנוחים בוודאי ש"תלות" איננה השפעה בלתי הוגנת.
39. נוכח האמור לעיל, כמובן שיש בטענות אלה משום הרחבת חזית אסורה ויש לדחות הטענה. לעניין איסור הרחבת חזית בסיכומים ראה: ע"א [127/06](#) בנק הפועלים נ' נגר (19/2/09) (פורסם במאגר "נבו"), ע"א [945/11](#) שנאקול לשיווק בע"מ נ' סומך חייקין (20/8/14) (פורסם במאגר "נבו"), ע"א [467/14](#) שרה שטיינברג נ' חב' לילינבלום 13 ב"מ (9/9/15) (פורסם במאגר "נבו").
40. חרף האמור לעיל ונוכח "הגמישות הדיונית", הנקוטה, בבית המשפט לענייני משפחה, מכוח [סעיף 8 \(א\) לחוק בית המשפט לענייני משפחה](#) תשנ"ה - 1995, אתייחס לטענה זו ואראה שממילא אין לה מקום.
41. הוראות [סעיף 30 \(א\) לחוק הירושה](#), תשכ"ה - 1965 קובעת כאמור:

"הוראות צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית, בטלה"

42. הפסיקה קבעה כי נטל ההוכחה באשר לטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת, מוטל על כתפי מי שטוען הטענה. ראה ספרו של **פרופסור שילה "פירוש לחוק הירושה תשכ"ה 1965"** (הוצאת "נבו"), פרק ראשון, עמודים 269-270.

43. הפסיקה הציעה ארבעה מבחנים מצטברים לבחינת הסוגיה של השפעה בלתי הוגנת, שהם מבחנים מצטברים ומהותיים מעין **"נייר לקמוס פסיקתי"** ראה **ע"א 5185/93 היועמ"ש נ' מרום פ"ד מ"ט (1) צ"ד**.

44. להלן אבחן את התשתית הראייתית שהונחה בפני בראי מבחני הפסיקה.

44.1 **מבחן התלות והעצמאות**

הנתבע לא הוכיח מאומה ממבחן זה. הנתבע העיד כי המנוחה הייתה מכינה לו אוכל בעצמה אך אינו זוכר לבד כבר עד איזו שנה זה היה וכאשר נשאל שוב כדי לדייק הודה שהיא בישלה גם אחרי הצוואה (עמוד 12 לפרוטוקול שורות 11-12). הנתבע הרבה להשיב שאינו יודע, וכאשר שאלתי במפורש (עמוד 12 לפרוטוקול) השיב כך: (אביא הדברים במדויק)

"שאלת בית המשפט: טענת להשפעה בלתי הוגנת, אתה יודע מה

המבחנים של השפעה בלתי הוגנת? אז שואלים אותך האם סבתך הייתה עצמאית.

ת. היא הייתה עצמאית בחלקה, בתוך הבית שלה, כל מה שקשור החוצה היא ממש לא הייתה עצמאית, בנקים היא לא הייתה הולכת, לקנות דירות, בתים, זה לא היה עניין שלה, להשכיר היא לא הייתה מחליטה מי יהיה השוכר, לנהל את הבית מלון לא היא ניהלה אלא מישו אחר עבודה, אז בתוך הבית שלה, מטבח, ניקיון, זה היא ידעה לעשות, מעבר לזה שום ידע, הכל זה היה א', ע', ו' שבאה והשפיעה..."

התובע העיד שהמנוחה הייתה **"אישה דעתנית"** (ראה חקירתו הנגדית של התובע בעמוד 27 לפרוטוקול). המסקנה המתבקשת – הנתבע לא הוכיח, כי התקיים מבחן התלות והעצמאות, והוכח לפני כי המנוחה הייתה עצמאית ובלתי תלויה.

44.2 **מבחן התלות והסיוע**

הנתבע הודה בחקירתו, כי בשנה שנערכה הצוואה, היינו, בשנת 2000, המנוחה הלכה בכוחות עצמה, ולא נעזרה באיש או בעזרים כלשהם (ראה תשובות הנתבע בעמוד 14 לפרוטוקול).

הנתבע נחקר באשר לתלות של המנוחה, ולהלן אביא מתוך תשובותיו, בחקירתו הנגדית בעמוד 15 לפרוטוקול:

”ש. בסעיף 13 לתצהירך, אתה אומר שסבתך הייתה תלויה בבן אחיה ואתה אומר את זה ואחר כך אתה גם אומר את זה בסעיף 28 ואתה מדבר על תלות מוחלטת רבת שנים של סבתך בע’, אתה מוכן להסביר במה התבטאה התלות לה אתה טוען?

ת. כלכלית, בעיקר, כל דבר שהיא הייתה צריכה להוציא כסף מהבנק, ע’ ניהל עבורה את כל נושא הכספים, המוציא והמביא, אם היא הייתה צריכה כסף, ע’, לך לבנק, תמשוך מהבנק, צריכים לשלם, היה לו למיטב ידעתי גם פנקס צ’קים”.

הנתבע אף הודה (עמוד 17 לפרוטוקול) כי בשנת 2000 המנוחה לא הייתה מוגבלת בניידות, לא הייתה בכיסא גלגלים ולא הייתה רתוקה למיטה.

התובע העיד כי אמו נפטרה כבת 100 שנה אך רק בשנים האחרונות לחייה הייתה לה מטפלת. לדבריו המדובר ב-10-12 שנים אחרונות, אך מטפלת סיעודית הייתה לה רק בחודשים האחרונים לחייה. לפני כן הייתה לה עזרה מן הביטוח הלאומי.

המסקנה העולה מן המקובץ – בשעת עריכת הצוואה, הייתה המנוחה עצמאית ולא הייתה זקוקה לסיוע.

44.3 מבחן קשרי המצווה עם אחרים

העדויות שנשמעו הראו שהמנוחה קיימה קשרים חברתיים רבים.

בעמוד 28 לפרוטוקול העיד התובע 1 כי “... אצל אמא שלי, הבית היה כמו מועדון, תבואי אליה, תמיד יושבים 4-5 נשים בגיל שלה, מעשנים נרגילה, אוכלים מפטפטים, זה החיים שלה. ההורים שלי באו מהעיר צנעא...”

הנתבע אף העיד שבא לבקר את המנוחה הרבה (עמוד 11 לפרוטוקול) וכשהיא הייתה יכולה אף הגישה לו אוכל כאשר בא לבקרה. בעמוד 12 לפרוטוקול הנתבע

הוסיף שבכל הקשור לבית, הייתה המנוחה עצמאית, ניקיון בישול וכיו"ב, בכל הקשור ל"חוץ", היו בני המשפחה עוזרים לה. בעמוד 13 לפרוטוקול סיפר שהמנוחה ידעה לקרוא "ככה ככה", היא למדה לאט היא לא הייתה יכולה לדבריו "לעשות מבחן בגרות", אך יכולה הייתה לקרוא עיתון.

התובע העיד, שבתו, הייתה מבקרת את המנוחה, כל יום שישי והייתה "יושבת אצלה" (עמוד 27 לפרוטוקול).

הגב' א.מ (אף היא נכדתה של המנוחה), העידה בעמוד 39 לפרוטוקול שהיא ביקרה בבית המנוחה ב"אופן קבוע" – פעם בשבוע, ובשנים האחרונות – כך העידה בעמוד 39 לפרוטוקול, "אחת לשבוע לשבועיים, הייתי יורדת אתה לגן העיר, הייתי מטיילת אתה, היא הייתה מאוד עצמאית..."

המסקנה העולה מן המקובץ – המנוחה קיימה קשרים חברתיים ולא "בודדה" ע"י איש.

נסיבות עריכת הצוואה

44.4

לכאורה, נראה תמונה, שהמנוחים, ערכו את צוואתם המשותפת בפני עורך דין בכפר סבא, בשעה שהם גרום בצפון ..., ואינם נוהגים ברכב. התובע 2, ר"ח ע.ע, העיד בעמוד 34 לפרוטוקול, כי עו"ד נגר ז"ל (אצלו נערכה הצוואה):

"... היה משתתף בפעילות של עמותת ..., וגם הם השתתפו, הם הכירו אותו באופן אישי, כשהם היו הולכים ל-4 ימים, הם היו אתו בלימודים, באוכל.
ש. הם היו חברים?
ת. הם הכירו אותו מקרוב, היה קשר".

הנה כי כן, נראה כי הנסיבות של עריכת הצוואה, טבעיות ופשוטות.

יתרה מזאת, עד זה נחקר לגבי התשלום עבור שכר הטרחה, בגין עריכת הצוואה, ועל כך השיב העד (עמוד 34 לפרוטוקול)

"...בעלה הלך לבנק והוציא כסף כמה שהוא רוצה, לכל הצרכים שלהם הם הוציאו כספים לבד, היא הולכת לפקידה בבנק אומרת לה חשבון זה וזה מוציא לה כסף, כל המחיה שלה והצרכים שלה אני לא טיפלתי"

עד זה העיד כי כלל לא נכח בעריכת הצוואה, ואף לא ידע על קיומה (עמוד 35 לפרוטוקול).

45. אין ספק, כי תוצאתם המצטברת של כל המבחנים מצביעה על כך שאין ולא הייתה כל השפעה בלתי הוגנת. בוודאי לא של ר"ח ע. (שעדותו כי כלל לא ידע על הצוואה – לא נסתרה) ולא של בנותיה של המנוחה.

אוסוף ואומר, שלא רק שהנתבע לא הוכיח כל השפעה בלתי הוגנת, אלא שהתובעים הוכיחה העדרה של השפעה בלתי הוגנת.

46. גם הטיעון של הנתבע בסיכומיו, כי המנוחים חתמו בפני ר"ח ע. על ייפוי כוח לטובתו, אינה התנהלות המצביעה על השפעה בלתי הוגנת.

47. סיכומה של נקודה זו, אני דוחה את הטיעון בדבר השפעה בלתי הוגנת גם לגופו של עניין.

מעורבות בעריכת הצוואה:

48. גם טענה זו נשמעה בסיכומי הנתבע, ואני כבר מקדימה ואומרת שאין לה כל יסוד.

49. כידוע, קובעות הוראות [סעיף 35 לחוק הירושה](#) תשכ"ה – 1965 לאמור:

"הוראות צוואה, פרט לצוואה בע"פ, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה, או לקח באופן אחר, חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה את בן זוגו של אחד מאלה – בטלה"

50. הוכח באופן פוזיטיבי, כי ר"ח ע. לא היה מעורב בעריכת הצוואה, לא נכח בעת עריכתה, ואף לא ידע על קיומה, וכבר ציטטתי בעניין זה, לעיל מתשובותיו בחקירה הנגדית.

51. אכן ר"ח ע. קיבל בצוואה 6% מרכושם של המנוחים (ראה סעיף 12 לצוואה) אולם זו הייתה רשותם המוחלטת של המנוחים להעניק כפי שמצאו לנכון.

52. אין בידי לקבל גם את טענת הנתבע בסיכומיו, לפיה למנוחה הייתה **"תלות מוחלטת"** ברו"ח ע., אכן היא נתנה בו אמון כאיש מקצוע, כבן משפחה (המנוחה הייתה דודתו) ומה בכך?

53. בהעדר כל ראיה המוכיחה מעורבות בעשיית הצוואה אני דוחה גם טיעון זה.

הטענה בדבר חוסר תום לב

54. גם טענה זו, הגם שנטענה בסיכומים, לא נטענה בכתב ההתנגדות. יצוין, כי רוב טענות ההתנגדות כווננו, כנגד צוואת המנוח.

55. ברור אפוא שגם טענה זו, היא במסגרת איסור בדבר הרחבת חזית, וכבר מטעם זה יש לדחותה, ואולם אראה שגם לעצם העניין אין לטענה זו כל מקום.

56. עיקר הטענה היא כי (ראה סעיף 13 לכתב התביעה בת"ע 9026-07-17) [פורסם בנבו] כי "... במהלך שנת 2008 לאחר שהמנוח הלך לעולמו, הגישה המתנגדת – הבת .. בקשה למתן צו ירושה, ואולם המנוחה "התנגדה" לבקשה, וההתנגדות הועברה לבית המשפט לענייני משפחה בתל-אביב, ונפתחו שני תיקי עזבונויות ת"ע 47267-12-11 ות"ע 47282-12-11 באמצעות עו"ד אריאל מלאכי שמקום מושבו בירושלים, בנסיבות אלה, תמוה, כיצד זה לא יוצגה המנוחה בהתנגדות זו ע"י אותו משרד של הנוטריון שערך את הצוואה ההדדית".

57. אין בידי לקבל טענה זאת, ולהלן אפרט טעמי:

57.1 הנתבע אינו יכול להלין על התנגדותה של המנוחה בשעתה.

57.2 בוודאי שאין להסיק מכך חוסר תום לב המביא לפסילת צוואתה של המנוחה.

57.3 צודקים התובעים בטענותיהם בסיכומים, כי ההתנגדות עוסקת בהשערות ולא בטענות מוכחות. אין מקום לטענה על התנהגות המנוחה.

57.4 סעיף 3 לצוואה המשותפת קובע כך:

"כל אחד מאתנו נותן במתנה גמורה, את נכסיו למוטבים עפ"י שטר זה, שעה אחת לפני מותו, ואף על פי, שלמוטבים עפ"י שטר זה, תהיה בעלות וזכאות על הנכסים שעה אחת לפני מות כל אחד מאתנו, הרי חלוקת הנכסים והשימוש בהם בפועל, יהיו רק לאחר הסתלקות שנינו, ואף יורש לא יהיה רשאי לשנות מהצוואה, ולדרוש מימוש בטרם עת".

ככל הנראה פורשו המילים בסעיף זה כפשוטן, בלא להבין את המשמעות שלהן, ואת תקפן, אך ספק בעיניי אם ניתן לפרש זאת כחוסר תום לב, בוודאי לא של המנוחה.

57.5 ובכלל "חוסר תום לב" אינו נימוק לביטול הצוואה.

58. סוף דבר – אני דוחה גם טעם זה.

טעמים נוספים

59. בהשלמת הטיעון (שעשתה שוב, בחרירה מהוראותיי) נטען, כי הצוואה "סתומה" ויש לבטלה.

60. גם נימוק זה לא מופיע בהתנגדות, ויש בו הרחבת חזית אסורה.

61. ובכלל, דווקא משום שהמנוחה "הגנה" על צוואתה (בדיון בפני כבוד השופט בן ארי בשעתו) היא הנותנת שהצוואה קיימת.

62. אני מקבלת את טיעון התובעים בהשלמת טיעוניהם בהתייחס לאמור בסעיף 3 לצוואה (ראה סעיפים 9 ו-10 להשלמת הטיעון מצד התובעים).

כללי ותיקון טעויות

63. סעיף 25(א) לחוק הירושה תשכ"ה 1965 קובע לאמור:

"התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה, ואל היה לבית המשפט ספק כי היא משקפת את רצונו החופשי והאמתי של המצווה, רשאי הוא בהחלטה מנומקת, לקיימה אף אם נפל פגם בפרט מן הפרטים או בהליך מן ההליכים המפורטים בסעיפים 19, 20, 22 או 23 או בכשרות העדים, או בהעדר פרט מן הפרטים או הליך מן ההליכים כאמור"

64. אין לי ספק שהצוואה – מבחינתה של המנוחה, או אדייק ואומר כי צוואת המנוחה משקפת את רצונה.

65. עם זאת ומאחר שמדובר בצוואה משותפת, ובדעתי לקיים את צוואת המנוחה בה אני דנה בלבד הריני להורות על תיקונים כדלקמן:

- 65.1 כיוון שהמדובר בצוואה משותפת, הרי כל שיעור שנקב בצוואה, יקוים בחציו בלבד, מאחר שאני דנה בצוואת המנוחה בלבד.
- 65.2 מקום שנפל שימוש בשימוש בלשון נקבע במקום זכר – יש לראותו ככתוב נכון.
- 65.3 למען הסר ספק אני מורה על קיום צוואת המנוחה (בלבד) בתיקונים כדלקמן:
- 65.3.1 בסעיף 7 רישא, לצוואה, במקום "13% מנכסינו" הנקוב בסעיף ייקרא 6.5% בלבד.
- 65.3.2 בסעיף 7 סיפא לצוואה, במקום "6.5% מנכסינו" ייקרא 3.25% ובחלק של סיכום כלל אחוזי הציווי לבני המשפחה יהיה 32.5% במקום 65%.
- 65.3.3 בסעיף 8 סיפא לצוואה, במקום "13% מנכסינו" ייקרא 6.5%.
- 65.3.4 בסעיף 9 לצוואה במקום 25% ייקרא 12.5%.
- 65.3.5 בסעיף 11 סיפא לצוואה, במקום "4% מנכסינו" ייקרא 2%.
- 65.3.6 בסעיף 12 סיפא לצוואה, במקום "6% מנכסינו" ייקרא 3%.
66. הטעם לתיקון האמור מתחייב מכך שהמדובר רק בצוואת המנוחה. ואין המנוחה יכולה לצוות אלא רק על מחצית הנכסים. באשר למחצית האחרת, היא תידון, במסגרת הדיון בצוואת המנוח. תימצא הצוואה מקוימת יתוקנו השיעורים הנקובים בצוואה בהתאם. לא תקוים צוואת המנוח, כי אז מן הסתם יוצא צו ירושה.
- סיכומו של דבר**
67. בכפוף לאמור בסעיף 65 לעיל, אני מורה על קיום צוואת המנוחה ודחיית ההתנגדות לה.
68. הנתבע יישא בהוצאות התובעים לרבות שכ"ט עו"ד בסך 25,000 ₪.
69. ניתן לפרסום בהשמטת שמות הצדדים.
70. תואיל המזכירות לשלוח פסק הדין בדואר רשום ולסגור התיקים שבכותרת. ניתן היום, כ"ח חשוון תשע"ט, 06 נובמבר 2018, בהעדר הצדדים.

בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן

שפרה גליק 54678313-/
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה